Koulutytön talvisota

PIRKKO KOSKISEN PÄIVÄKIRJAT KESÄSTÄ 1939 KESÄÄN 1941

toimittanut Sinikka Sajama

BoD

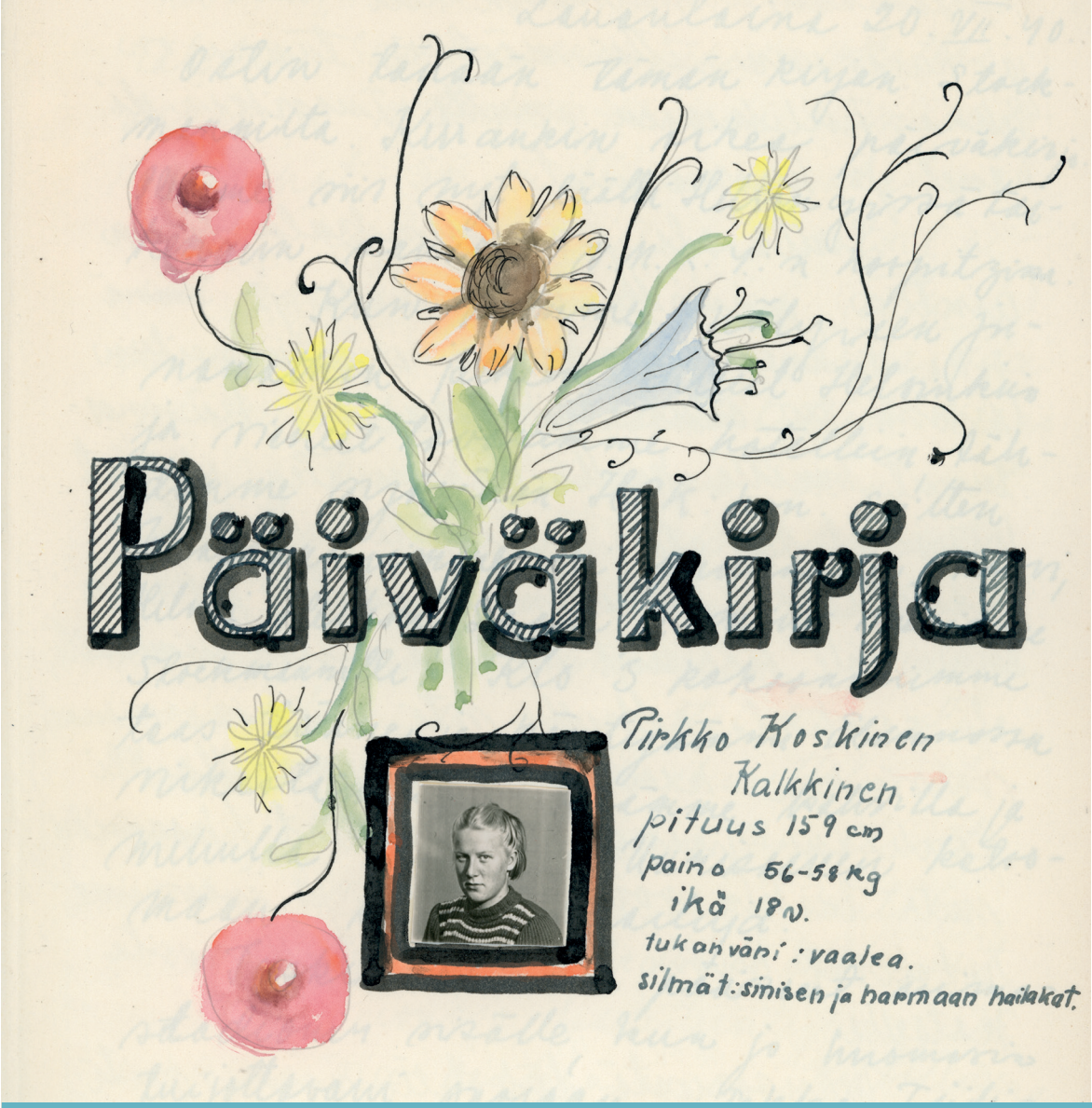

Koulutytön talvisota

PIRKKO KOSKISEN PÄIVÄKIRJAT
KESÄSTÄ 1939 KESÄÄN 1941

toimittanut Sinikka Sajama

BoD
BOOKS on DEMAND

Etukannen kuvat:
Hiihtopartio Märkäjärvellä helmikuussa 1940. (SA-kuva)
Pirkko Koskinen pyöräilee Katajankadulla Lahdessa 1930-luvun lopulla.
(Pirkko Koskisen albumi)
Prässätty neliapila Pirkko Koskisen päiväkirjasta.

Takakannen kuvat:
Evakkoja Särkisyrjässä maaliskuussa 1940. (SA-kuva)
Hilma Koskinen lasten kanssa uimassa Kymijoella kesällä 1938.
(Pirkko Koskisen albumi)
Takakannen piirrokset ja lainaukset Pirkko Koskisen päiväkirjoista.

© 2018 Sinikka Sajama (päiväkirjatekstit ja taustoittavat tekstit)
© 2018 Juulia Juutilainen (ulkoasun ja kannen suunnittelu)
Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa
ISBN: 978-952-800-746-3

Sisältö

Kokemuksia kassin täydeltä 6
Täältä tulee Pirkko! 8
Kalkkisten Koskiset talvisodan alla syksyllä 1939 10

OSA I : HELLETTÄ JA HERMOSOTAA..... 15
sotaa edeltävä kesä ja syksy 3.8.1939 – 29.11.1939

Totta vai propagandaa? 16
Taustavaloa: Suurten vesien saartama kylä 32
Taustavaloa: Koko kylä kasvattaa 36
Taustavaloa: Oppikoulussa Lahdessa 42
Taustavaloa: Vahvojen persoonien opissa 45
Taustavaloa: Sotaleipiä neliömuotilla 63
Taustavaloa: Pirstaleista koulunkäyntiä 74

OSA II: PAKKASTA JA POMMITUKSIA 81
talvisodan aika 30.11.1939 – 12.3.1940

Totta vai propagandaa? 82
Taustavaloa: Sireenit soivat ja pommit putoavat 96
Taustavaloa: Tornilottien vaarallinen pesti 110
Taustavaloa: Vakoilija, desantti, Tuulikki 118
Taustavaloa: Hevosetkin vietiin sotaan 126
Taustavaloa: Kaasuase herättää pelkoa 136

OSA III: SYNTIPUKKEJA JA SOPEUTUJIA 161
Moskovan rauhan ensimmäiset kuukaudet 13.3.1940 – 31.7.1940

Totta vai propagandaa? 162
Taustavaloa: Sormuskeräys 177
Taustavaloa: Kansainvälisyyttä kirjoista ja kirjeistä 190
Taustavaloa: Koululaisvaihdossa Englannissa 192
Taustavaloa: Kirjeitä Kolmannesta valtakunnasta 204

OSA IV: SODAN UHKAA, SAIRAUTTA JA SURUA 231
jatkosotaan johtaneet kuukaudet 1.8.1940 – 18.6.1941

Totta vai propagandaa? 232
Taustavaloa: Lahjataloja Ruotsista 246
Taustavaloa: Urheilu – isänmaallinen harrastus 250
Taustavaloa: Lahjakkaiden tyttöjen luokka 268
Taustavaloa: Maaottelumarssi innostaa 296
Lapsuuden loppu 307
Pirkon elämä ja perintö 308
Kiitokset 310
Tausta-aineistojen keskeisiä kirjallisia lähteitä 311

KOKEMUKSIA KASSIN TÄYDELTÄ

Äitini, Tuovin, vanhin sisar Pirkko Koskinen (1922-2015) antoi minulle muutama vuosi ennen kuolemaansa vanhan kankaisen matkakassin. Siinä oli liki kolmekymmentä käsinkirjoitettua vihkoa ja kirjasta: Pirkon nuoruuden päiväkirjat vuosilta 1935-1947.

"Äärettömän tylsää luettavaa. Pitkästyttäviä selostuksia kirjoista, elokuvista ja urheilukilpailuista." Näin niitä arvioi Pirkko itse yli 90-vuotiaana, reilut 70 vuotta päiväkirjojen kirjoittamisen jälkeen.

Totta tavallaan, mutta nuokin kirjallisuuspohdinnat ja urheiluhulluus kertovat paljon paitsi kirjoittajastaan myös omasta ajastaan. Kuvaa täydentävät selostukset ja piirrokset suurperheen arjesta, maatilan töistä ja tekijöistä, kyläyhteisön elämästä ja koulunkäynnistä Lahden tyttölyseossa.

Päiväkirjojen kiinnostavin ja ehein kokonaisuus kuvaa kesien 1939 ja 1941 välistä jaksoa, talvisodan ja välirauhan aikaa kotirintamalla. Siihen mahtuvat sotakuukausien kiihkeä toimeliaisuus, pelko ja päättäväisyys, rauhansopimuksen aiheuttama tunnemyrsky ja hidas sopeutuminen arkeen, joka ei ollut enää entisensä.

Pirkko kirjoittaa kuvitteelliselle lukijalle, "jälkipolvien naiselle". Hän kokee selvästi, että hänen kokemuksensa ovat muistiinmerkitsemisen ja lukemisen arvoisia. Sellaisena minäkin ne näen ja haluan lukijalle esitellä. Koen näin tehdessäni toteuttavani tätini toivetta.

Olen halunnut, että Pirkon ääni kuulu tämän kirjan sivuilla mahdollisimman aitona. Siksi päiväkirjan teksti ja piirrokset ovat lähes alkuperäisessä muodossa - joskin lyhennettynä. Suurin osa poistoista on tehty välirauhan ajalta. Päiväkirjan tyyliin ja oikeinkirjoitukseen en ole puuttunut. Sen sijaan olen jakanut pitkiä kappaleita, lyhentänyt virkkeitä ja laittanut välimerkkejä sinne, missä se on lisännyt tekstin luettavuutta.

Pirkon päiväkirjaa lukiessa kannattaa muistaa, ettei se tarjoa historiallisesti totuudenmukaista kuvaa sota-ajan tapahtumista. Sen sijaan se kertoo, miltä asiat aikalaisista näyttivät ja tuntuivat kotirintamalla – ainakin yhden lapsuuden ja aikuisuuden kynnyksellä tasapainottelevan koulutytön silmin. Samalla se paljastaa, miten niukkojen ja hatarien tietojen varassa kansalaiset joutuivat rakentamaan käsitystään tapahtumien kulusta.

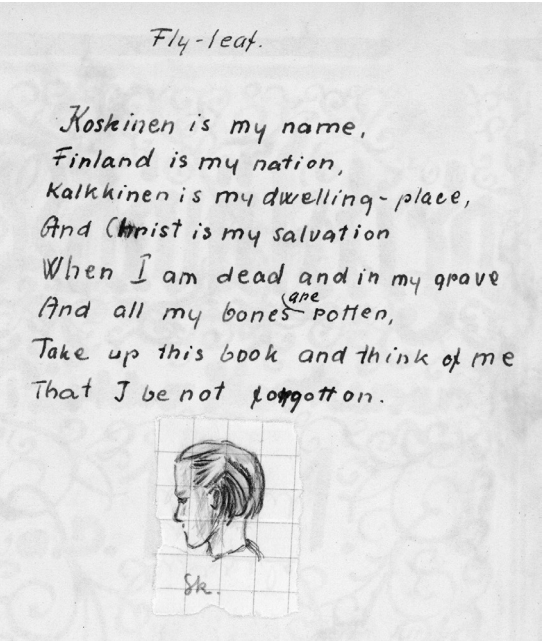
Fly-leaf.

Koskinen is my name,
Finland is my nation,
Kalkkinen is my dwelling-place,
And Christ is my salvation
When I am dead and in my grave
And all my bones are rotten,
Take up this book and think of me
That I be not forgotton.

Sk.

Tammikuussa 1941 aloitetun päiväkirjan sisäkansi

Auttaakseni lukijaa arvioimaan Pirkon aikalaiskokemusta historiallisten tositapahtumien valossa, olen tuonut kokonaisuuteen jälkiviisauteen perustuvaa tietoa ja tulkintaa sota-ajasta. En ole kirjoittanut historiaa uusiksi, ainoastaan kerännyt muiden tutkimaa tietoa talvisodan ja välirauhan tapahtumista ja henkisestä ilmapiiristä.

Nämä päiväkirjaa taustoittavat tekstit on pyritty pitämään selvästi erillään varsinaisesta päiväkirjasta. Jos vierastaa kaikkitietävää kertojanääntä tai pelkää juonipaljastuksia, nuo tekstit voi jättää lukematta – ja heittäytyä aidon, hetkessä eletyn tarinan virtaan.

TOTTA VAI PROPAGANDAA? -leimalla merkityissä osioissa pyritään valottamaan, mitä politiikassa ja sodassa nykytiedon mukaan oikeasti tapahtui, ja mitä siitä tavallisille suomalaisille kerrottiin tai jätettiin kertomatta. Ja mitä siitä seurasi.

Taustavaloa -tekstikatkelmissa kerrotaan lisätietoja päiväkirjassa kuvatuista hyvinkin erilaisista asioista: sotaleipien leipomisesta Suomi-Ruotsi-maaottelumarssiin.

Moni Pirkon päiväkirjassa esiin noussut asia jäi tutkimatta ja taustoittamatta yleisellä, saati paikallisella tasolla. Toivottavasti tämä kirja innostaa historian harrastajia – ja miksei ammattilaisiakin – tarttumaan Pirkon tekstin herättämiin lukuisiin jatkokysymyksiin. Mitä paikallisemmin, sen parempi.

Helsingissä 6.12.2018

Sinikka Sajama

TÄÄLTÄ TULEE PIRKKO!

Pirkko 17-vuotiaana kesällä 1939 (Pirkko Koskisen albumi)

Päiväkirjaa pitävä Pirkko Koskinen on vauraan, 11-lapsisen viljelijäperheen tytär pienessä itähämäläisessä kylässä. Samassa kylässä ja kyläilymatkan päässä on muitakin Koskisen suvun maatiloja, setiä, tätiä ja serkkuja. Lapsen silmin elämä onkin varsin perhe- ja sukukeskeistä.

Päiväkirjassa Pirkon suhdetta omaan kotiin ja kotiseutuun leimaa vahva, ajoittain romantisoitu kiintymys, joka vain vahvistuu sodan epävarmuuden ja paikkakunnalle saapuvien evakoiden kokemusten myötä.

Pirkko on monin tavoin etuoikeutettu maalaistyttö. Hänellä on matkustanut paljon kotimaassa ja ollut koululaisvaihdossa Englannissakin. Ja ennen kaikkea: hän on oppikoululainen, jonka

Hilma ja Väinö Koskinen matkaavat Aina-moottorilla kesäretkelle Heinolaan kesällä 1938. (Pirkko Koskisen albumi)

koulutiellä ei näy esteitä. Jopa sodan aikana hän tietää, että hänellä on tulevaisuus, josta unelmoida.

Pirkko on ikäisekseen tytöksi yhteiskunnallisesti tietoinen ja aikaansa seuraava. Pirkon isä, Väinö Koskinen, on Asikkalan johtavia kuntapoliitikkoja, kansallisen eheytymisen ja köyhän kansanosan elinolojen parantamista ajavan Edistyspuolueen miehiä. Hänen vaikutuksestaan perheessä luetaan useita lehtiä, kuunnellaan radiota ja keskustellaan politiikasta avoimesti. Pirkolla on vanhimpana tyttärenä läheinen suhde ihailemaansa isään.

Hilma ja Väinö Koskisen 11 lasta nuorimmasta vanhimpaan keväällä 1939: Liisa, Jaakko, Timo, Ulla, Saara, Jussi, Heikki, Helmi, Tuovi, Pirkko ja Eero. (Pirkko Koskisen albumi)

Pirkon äiti, Hilma Koskinen, on syntyjään Virolahden Dufvia, vilkas ja seurallinen karjalainen, joka tuo iloa ja kipinää perheen elämään. Jos isä on perheen auktoriteetti, Hilma-äiti melskaa lastensa joukossa ajalle poikkeuksellisen tasa-arvoisessa hengessä.

Mutta äidillä on vakavampikin puolensa. Hän on lähtöisin hyvin köyhistä oloista, eikä ison talon emännyys ole saanut häntä unohtamaan taustaansa. Päinvastoin: Hilma-äidillä on herkkä sosiaalinen omatunto, ja hänen humanistiset tunteenpurkauksensa nostattavat Pirkon mukaan kyyneleet silmään "yksin Eerollekin", lapsista vanhimmalle.

Ja todella, päiväkirjat ovat myös kurkistus maatalon ja 11-lapsisen suurperheen elämään – riemuineen ja riitoineen.

KALKKISTEN KOSKISET
talvisodan alla syksyllä 1939

Iisakkila

Iisakkila on Pirkon isän, Väinö Koskisen, kotitalo, jota isännöi hänen nuorin veljensä Oiva Koskinen yhdessä äitinsä Aleksandra Koskisen kanssa. Isoäiti Aleksandra on jäänyt leskeksi vuonna 1935 vanhaisäntä Sipi Koskisen kuoltua. Aleksandra on suvun matriarkka ja sukua yhdistävä voima. (Sipin ja Aleksandran lapsista kolme on kuollut ennen päiväkirjan kuvaamaa aikaa.)

- Isoäiti Aleksandra Koskinen os. Honkanen, 71 vuotta, vanhaemäntä
- Oiva Koskinen, 26 vuotta, Väinö-isän nuorin veli, nuori-isäntä

(Oiva riiaa Iisakkilassa Marttojen kudontakoulua pitävää Helvi Päärnilää, 28 vuotta. He menevät naimisiin talvisodan aikana ja saavat esikoisensa Kalevin lokakuussa 1940. Perheeseen syntyy myöhemmin vielä kaksi tytärtä.)

Kymentausta

Pirkon koti Kymentausta on erotettu Iisakkilasta itsenäiseksi tilaksi Sipi ja Aleksandra Koskisen vanhimmalle pojalle, Väinö Koskiselle, vuonna 1915. Tila käsittää suurimman osan Iisakkilaan kuuluneista Kymijoen eteläpuolisista maista. Elossa olevia veljiään huomattavasti vanhempana Väinöllä on monissa asioissa suvun päämiehen asema. Väinö ja Hilma Koskisella on 11 lasta. (Väinön toivoma tusina on jäänyt vajaaksi, koska Jussia vuoden nuorempi Kerttu on kuollut puolivuotiaana aivokalvontulehdukseen.)

- Isä Väinö Koskinen, 49 vuotta, isäntä
- Äiti Hilma Koskinen os. Dufva, 46 vuotta, emäntä

LAPSET
- Eero, 18-vuotias varusmies laivastossa
- Pirkko, 17-vuotias koululainen
- Tuovi, 16-vuotias koululainen

• Heikki ja Helmi, 15-vuotiaita koululaisia --- kaksoset
• Jussi, 13-vuotias koululainen
• Saara, 11-vuotias koululainen
• Ulla, 9-vuotias koululainen
• Timo, 7-vuotias koululainen
• Jaakko ja Liisa, 6-vuotiaat kuopukset --- kaksoset

Uusikartano

Uusikartano on Iisakkilan vanhanemännän, Aleksandran, kotitila. Vuonna 1916 Uudenkartanon isännyyden saa Sipi ja Aleksandra Koskisen toiseksi vanhin poika, Ilmari Koskinen. Ilmari kuolee 46-vuotiaana vuonna 1938, ja taloa jää pitämään hänen leskensä emäntä Aino Koskinen seitsemän lapsensa kanssa.

• Aino-täti, Aino Koskinen os. Salmiranta, 47 vuotta, emäntä

LAPSET
• Kirsti, 22-vuotias, kansanopistolainen, hoitaa emännyyttä äidin kanssa
• Olavi, 21-vuotias, linnoitustöissä Kannaksella
• Anna-Liisa, 19-vuotias koululainen
• Kaarina, 17-vuotias koululainen
• Osmo, kuolee 15-vuotiaana syyskuussa 1939
• Inari ja Inkeri, 12-vuotiaita koululaisia --- kaksoset
• Seija, 4-vuotias kuopus

Kurkijärvi

Sipi ja Aleksandra Koskisen toiseksi nuorin poika, Lauri Koskinen, on ostanut vuonna 1936 Kurkijärven tilan Lammilta. Hän asuu Kurkijärvellä nuorikkonsa Annin sekä kahden vanhimman lapsensa kanssa. (Perheen lapsiluku kasvaa myöhemmin seitsemään.)

• Lauri Koskinen, 36 vuotta, Väinö-isän nuorempi veli, isäntä
• Anni Koskinen os. Nykyri, 36 vuotta, emäntä

LAPSET
• Martti, 2 vuotta
• Marjatta, 1 vuosi

Vanha-Olkkola

Vanha Sipi Koskinen, Väinö Koskisen isoisä, on ostanut 1800-luvun lopussa Vanha-Olkkolan tilan Sysmästä ja määrännyt poikansa Kallen sen isännäksi. Kallen vaimo on kalkkislainen Eeva-Mari Lindqvist. Kallen ja Eeva-Marin kuoltua tilaa hoitavat talon tyttäret, Anna ja Eeva Koskinen pehtoorinaan Lauri Hopeasalmi, joka on Eeva-Mari Lindqvistin serkku.

• Anna Koskinen, 37 vuotta, emäntä
• Eeva Koskinen, 35 vuotta, emäntä
• Lauri Hopeasalmi, 36 vuotta, pehtoori

MUITA SUKULAISIA

Päiväkirjan sivuilla vierailee Kalkkisten Koskisten lisäksi muitakin sukulaisia. Useimmat heistä tulevat sodan uhkaa ja pommituksia pakoon kaupungista maaseudulle.

• Peppi (Lempi) Honkanen, 41, sekä tyttäret Maija-Liisa, 10, ja Ulla, 7, ovat Väinö Koskisen serkun Yrjö Honkasen perhettä Turusta.
• Sirkka, 18, Anna-Liisa, 16, ja sisariaan useita vuosia nuorempi Raili Kuokka ovat Hilma Koskisen edesmenneen sisaren, Alma Kuokan, tyttäriä Inkeroisista.
• Amalia Sandvik on Hilma Koskisen kaukaisempi sukulainen Viipurista. Hän tuo mukanaan miniänsä Karin Sandvikin lapsineen, äiteineen (rva Kanerva) ja sisarineen (Eila Kanerva).
• Arvo Järvenranta, 34, on Hilma Koskisen veli ja Mikko, 10, Arvon poika.

Viereinen sivu: Koskiset Kalkkisten kartalla 1930-1940 –luvuilla.

VANHA-OLKKOLA
alle 20 km päässä
Sysmän suunnassa
Sysmään
Nuortamoistentie
Riihilahden kautta
Pulkkilanharjulle
Riihilahdentie
Nuoriso-
seuran-
talo
Koulu
Rukoushuone
UUSIKARTANO
Päijänteelle
Kymijoki
Osuus-
meijeri
Osuuskauppa ja posti
Mylly
Osuuspankki
lossi
IISAKKILA
Särkijärvelle,
laivasillalle ja
jäätielle, joka vie
kirkolle ja Vääksyyn
Särkijärventie
Kopsuontie
KYMENTAUSTA
Vesivehmaan kautta
Lahteen ja Vääksyyn
KURKIJÄRVI
matkaa Vääksyn kautta
n. 75 km
Heinolaan

OSA I

Hellettä ja hermosotaa

sotaa edeltävä kesä ja syksy 3.8.1939 – 29.11.1939

Onko se

TOTTA VAI PROPAGANDAA?

- Kun Suomen valtiojohto soutaa ja huopaa suurvaltapolitiikan sumuisilla merillä

Eletään helteistä elokuun alkua 1939. Vastikään 17 vuotta täyttänyt Pirkko on palannut parin kuukauden koululaisvaihdosta Englannin etelärannikolta St. Winifredin sisäoppilaitoksesta. Pirkko nauttii täysin siemauksin tutusta ja turvallisesta kotielämästä, sisarustensa seurasta ja aurinkoisesta kesästä. Vaikka Kymentaustan vanhimmat lapset osallistuvat talon töihin, kuluu suurin osa ajasta – ainakin päiväkirjan perusteella – veneillen ja uiden, sukulaistaloissa vieraillen ja kirjoja lukien.

Myöhemmin kesää 1939 muistellaan viimeisenä oikeana kesänä, tyynenä suvenhetkenä ennen myrskyä. Muistot herättävät kaipausta mutta myös hämmennystä: miten viattomia ja hyväuskoisia silloin oltiinkaan.

1930-luvun lopulla koko Eurooppa on sodan partaalla. Suurvaltojen välit ovat kiristyneet äärimmilleen Saksan häikäilemättömän laajentumispolitiikan seurauksena. Kansainväliset jännitteet ovat johtaneet myös Suomen ja Neuvostoliiton väliseen epäluottamukseen. Tärkein maiden suhteita vakauttava tekijä on vuonna 1932 solmittu hyökkäämättömyyssopimus, mutta usko sen pitävyyteen horjuu puolin ja toisin.

Tuntuu, että kaikki kyräilevät toisiaan. Neuvostoliitto pelkää Saksan suunnittelevan hyökkäystä Suomen alueen kautta, eikä luota Suomen taistelevan hyökkääjää vastaan. Suomikaan ei luota naapuriinsa, vaan vanhaa perua oleva venäjänpelko ja viholliskuva ovat voimissaan.

Suomen valtiojohto joutuu suunnistamaan jännitteisessä tilanteessa erittäin vajavaisen tiedon varassa. Kansalaisten käsitys tapahtumista on väistämättä vielä sumuisempi ja tulkintoihin houkutteleva.

Suomessa eletään kuin kahdessa todellisuudessa: sotaa pelätään ja siihen valmistaudutaan, mutta sen alkamiseen ei lopulta uskota. Sotavalmistelut ovat sen mukaiset: Kannaksella tehdään kyllä linnoitustöitä Akateemisen Karjala-Seuran kansalaistalkoilla, mutta maan armeijalle ei myönnetä rahaa sodan edellyttämään varustautumiseen.

22.10.1939: Meillä kuten muissakin taloissa leivotaan "sotaleipiä".

8.12.1939: Tänään olemme m.m. puuhailleet piikkilankojen kerimisessä. Sitäkin näet otetaan joka talosta.

1.6.1940: Tuovi "ruojake" on kuulemma uskaltautunut uimaan. Oli kiire tietysti uutta kutomaansa uimapukua koettelemaan.

Talvisota kosketti jokaista suomalaista tavalla tai toisella. Koulutytön talvisota kuvaa sodan ja välirauhan aikaa sellaisena kuin ne koki hämäläinen koulutyttö Pirkko Koskinen. Pirkko kuului niihin onnekkaisiin, jotka eivät menettäneet sodassa omaisiaan tai kotiaan. Pelko ja huoli läheisten ja koko maan kohtalosta painoi silti jokaista, vaikka etenkin nuoret yrittivät elää hetkessä: tavata ystäviä, harrastaa ja haaveilla tulevaisuudesta. Sodan varjossakin suurperhe ja maatalo elivät arkeaan, kouluakin yritettiin käydä – vaikka sitten muutama tunti päivässä tai kirjekurssina.

13.1.1940: Näillä viipurilaisilla ei kenelläkään ole kotia siis enää. Ei lauleta enää Karjalan kauniista kaupungista. Äidin kotiseutu on ryssällä! Tänään klo 11 lopetettiin vihollisuudet.

Koulutytön talvisota ei ala ensimmäisestä laukauksesta, eikä lopu aseiden vaikenemiseen. Siihen mahtuvat sotaa edeltävän kesän helle, huhut ja hermostuneisuus, kotirintaman toimeliaisuus ja evakkojen tulo. Se kirjaa sodan voitot ja tappiot, suree surkeaa rauhaa ja kuvaa hidasta sopeutumista arkeen, joka ei ole enää entisensä.

9 789528 007463